

ԱՌՈՂՁԱԿԱՆ

Մարդկային կենաց երջանկութեան ամենակարեւոր պայմաններէն մին է ԱՌՈՂՁՈՒԹԻՒՆԸ, որուն նկատմամբ դժբաղդաբար խիստ անտարբեր են մարդիկ քանի որ զայն կրկայեղեն, բաղմամբ եւ պաշտօններով, անհոգութեամբ, անզգուշութեամբ, կամ մարաշտութեամբ, անհնազանդութեամբ և զանազան հաճոյից մէջ զեղծանելով կը կորուսանեն իրենց առողջութիւնը, և երբ ձեռքէ հանեն զայն՝ յայնժամ նորա յարգը կը զգան, կորսուելուն վերայ կ'ափսոսան և շուարած ու շփոթած՝ կ'ըսկսին դարման որոնել, այլ ցաւալի ճշմարտութիւն մի է խտտովանիլը թէ այնուհետեւ նոցա բնառած ու ընդունած դարմանը գրեթէ շարունակ երկրորդական է, որով յիշաւի բաղմիցս կըստանան առողջութիւն, բայց ոչ իրենց նախկին ունեցածը, եւ շատ անգամ իսկ փնասակար կը լինի այս երկրորդ առողջութիւնը: Քանզի անով նորէն կը սկսին իրենց կամահաճութիւնը դործածել, որով կանկանին առաւել եւս տկարութեան մէջ և առողջութիւնն յայնժամ կը լինի աւելի դժուարագիւտ: Վասն զի ոչ այնչափ ստանալը՝ որչափ զայն պահպանելն է քաջութիւն:

Մարդիկ Աստուծոյ իմաստութեան օրէնքէն խտորաժող օրէն կորուսին իրենց առողջութիւնը և խիստ հին աւտենէ սկսեալ մինչեւ մեր օրերը զայն կը բնառեն: Քրիստոնէութիւնը իւր մարդասէր օրէնքներովը պարգեւեց զայն վերադառնալ, բայց մարդիկ անոր ալ լիովին չեն հնազանդիր:

Այս նիւթը բաղմաց ուշադրութիւնը գրաւած լինելով հին աւտենէ 'ի վեր' շատերը մարդասիրական փութով շատ բան գրեցին ու խօսեցան և տակաւին կը գրեն ու կը խօսին յո-

գուտ այն թշուառ ու կարեկցութեան արժանի մարդկային խմբին, որք թէ իրենց անձին և թէ իւրեանց սոցադայ սերնդոց գերեզմանն իրենց ձեռքը կը փորեն, եւ խաղաղով ու խայտաղով, խնդարով ու ցնծաղով մահուան գիրքը կը վազեն:

Մեր կը հաւատամք որ այն գրք, ուսմանն անօգուտ չեն եղած ամեն անոնց՝ որք հնազանդութեամբ լսած և սիրով կատարած են նոցա տուած խրատներն ու խորհուրդները, քանզի ճշմարիտ է սա առածը թէ «Օգտակար խրատուց լաւ ունկնդրութիւն ընելու յօժարութիւնը աղէկ կեանք անցնելու սկզբնաւորութիւնն է»: Եւ արդեւ իւրեւ այսպիսի դիպաց մէջ յօժարակամ ունկնդրութեամբ եւ հնազանդութիւն միայն կարող է մարդ մեծամեծ օգուտներ քաղել, իսկ առանց անոր անհնար է ուրիշ միջոցաւ փափաքածը ձեռք ձգել, քանզի միայն լսելն ու դիտնալը հերիք չէ այլ հնազանդութեամբ գործադրել պէտք է:

Շատ անգամ լսելով՝ եւ մեր իսկ աչաց առջեւ տեսնելով տգիտութեան սղորմելի զահերը, ցաւելով նոցա վրտանգաւոր վիճակի վերայ և չը համարձակելով ու անհնար լինելով իւրաքանչիւրին յունկանէ խօսիլ, 'ի կարեկցութեանէ շարժեալ կը համարձակիմ հրապարակաւ և ընդհանուր կեդրիւ սոյն յօդուածս գրել, «Ականջ ունեցողը թող լսէ»:

Իմ աղնիւ եղբարքս եթէ սիրով ընդունին իմ խօսքերս և անոնց կամովին հնազանդելու յօժարին, այժմէն կը վստահացնեմ զիրենք որ մեծամեծ օգուտներ կարող են քաղել, և ես ալ նոցա սիրոյն և օգտին համար պիտի քանամ դիւրեմաց գրելով մեծաց եւ փոքունց համար ալ հատկանալի և նը պատուաւոր ընել:

Իմ, խօսքերուս ասայուցութիւնք ընտրած եմ Աստուծոյ եւ իմաստնոյ պատուէրները, խօսքերը, խրատներն ու օրէնքները, փորձառու մարդկան եւ բժշկաց վիպութիւնները եւ բնութեան օրէնքը, այս պատճառաւ ալ կարող է ամեն ոք վստահութեան արժանի համարելով ընդունիլ եւ օգուտ քաղել:

Ա.

Ինչ է Առողջութիւնը:

— Ներհական նիւթոյ կամ տարեւոյց բարեխառն զուգակշռութիւնը:

— Եւ ինչ է հիւանդութիւնը:

— Հիւանդութիւնն է ոյն հաւառարակշռութեան խանգարումը, ներքին կենսական ոգեաց նուազումը կամ առաւելութիւնը, հիւթոյ ոմանց գրգռիլը, պակսիլը եւ ոմանց ապակուսիլը:

Աստուածային բարեխնամ Նախախնամութիւնը բնութեան մէջ դրած է ներհական նիւթոյ բարեխառնութիւնը եւ արարածոյ ամեն մէկուն իրենց պիտոյից համեմատ բաժնած է, որով արարածք կապին եւ իրենց տեսակն յառաջացնելով կը յարատեւեն:

Մարդը՝ որ արարածոյ գերագոյնն ու կատարեալն է եւ բովանդակութիւն տիեզերաց, ըստ իւրում պայմանի ունի ի բնուստ իրարու ներհակ նիւթոյ այս սքանչելի համաձայնութիւնը, հետեւաբար ունի նա եւ առողջութիւն, որ իւր միակ գանձն է, որուն տեղն ուրիշ ոչ ինչ չէ կարող լեցնել եթէ դժբաղդաբար մի անգամ կորսուի: Առողջութիւնը շնորհուած է մարդուս իւր այս կեանքը քաղըր եւ բերկրալի ընելու եւ յաւիտենական կեանքը ժառանգելու, ուրեմն մարդուս առողջ

ջութիւնը թէ այս եւ թէ հանդերձեալ կենաց երանութիւնը վայելելու կարեւոր մէկ պորձիքն է, եւ այս կարեւորութիւնն լի ու լի ունի մարդը, ինչպէս իւր ամենակատար կազմութենէն յայտնի է: Արդ ինչո՞ւ ուրեմն մարդիկ մեծաւ մասամբ կորուսած են իրենց այս ամենամեծ գանձը, այս պատուական առողջութիւնը որ իրենց կենաց պիտոյից ամենակարեւորն է եւ առանց անոր թշուառ կը լինին:

Մարդիկ մեծաւ մասամբ, եւ համարեա թէ ամեն պարագայի մէջ իրենց յաճախ եւ լի ու լի վայելած բանին յարգը չը ճանաչելով՝ անհոգ կը մնան, ոյս անհոգութիւնը մինչեւ յիմարութեան կը տանի ղերենք. քանզի անտի հաճոյքէ մի գրգռուած՝ առերեւոյթ ու սուտ բարիք մի ձեռք ձգելու համար արդէն ձեռքերնին եղած ճշմարիտ բարիքը կը կորուսանեն: Նա եւս օտարին սեփհականութեանց վերայ մարդկան տածած ցանկութեան կիբքը եւ անկարեւոր պիտոյից արտաքոյ կարգի փափաքը կորուսանել կը տայ իրենց բուն սեպհականութիւնները, հարբստութիւնը առողջութիւնը, հոգեկան կարողութեանց մէկ մասը, յիշողութիւնը, ըմբռնումը երեւակայութիւնը եւ ուղիղ դատումը, վերջապէս շատ անգամ կեանքն իսկ կ'կորուսանէ, ուստի եւ ամեն բարիքէ կողոպտուած կը մնայ մարդը, որում խիստ յարմար կը գտայն առակը որ կ'ասէ. «Շուներ գետէն անցած ասկէ իւր բերանն եղած հալիկն չուրք կամ պատկերը ջուրին մէջ տեսնելով՝ բերնինը թալուց, ջուրին մէջ երեւցածը առնելու համար, եւ ահա երկուսն ալ կորսնցուց»: Յիմարութիւն չէ արգեօք վայրկենական հեշտութեան համար մէկ տեւական ու կտրի կարեւոր բարիքը կորսնցնել:

Մեր կիբքերն առանց կանոնաւոր

րելու այնչափ գրգռած, չցած ու սը-
նուցած եմք որ բաղմամբիւ վնասակար
բաներ իբրեւ պիտայք հնարած, զու-
սանայ տեղ անհամեստ հաճոյք ըս-
տեղծած և իբրեւ բերկրանք չար յո-
ժարութիւններ գտած՝ խնամով կը
պահպանեմք եւ կը գործածեմք, որք
տաճելով ի մեզ կը վանեն զերկիւղա-
ծութիւնն և բոլոր առարկանութիւննե-
րը, կարտաքսեն սուրբ զգացումներն
ու բարի յոժարութիւնները և կը խան-
գարեն մեր առարկութիւնը. այսու ա-
մենայնիւ տակաւին չեմք ուղեր հրա-
ժարիլ այն սխերիմ թշնամիներէն որ
զմեզ կը կեղեքեն ու թէ մեր անձին և
թէ Աստուծոյ ատեն իրենն. քանզի
«Մեզք գործողը իւր անձը կ'ատէ» .
Սողոմոն, այն մեծ իմաստունն ու հան-
ճարեղ փիլիսոփայն «Թիւր խորհուրդ-
ները, կրտէ, մարդն Աստուծոյ կը
բաժնեն . . . ամբարիշտը և իւր ամ-
բարչութիւնը Աստուծոյ ատեն իրենն» .
Եւ յիրաւի, ինչպէս կրնայ մարդ սիրած
լինել իւր անձը, երբ կիրքերը չը չա-
փաւորելով բուն իւր ձեռքը կա-
մօքն ու յոժարութեամբը իւր ան-
ձին չարիք կը հասցնէ եւ իւր կենաց
բաղցրութիւնը կը դառնայնէ : Ինչ
պէս կրնայ սիրած լինել զԱստուծոյ .
երբ չը սովորի ու պահէր նորա յաւի-
տենական օրէնքներն, որք իւր օգտին
համար շնորհուած են : Իսկ երբ մէկը
չը սիրէր ոչ զԱստուծոյ և ոչ ալ իւր
անձը, նա զով պիտի կրնայ սիրել, ի-
մաստայն ըսածին պէս թէ «Այն որ
իւր անձին չար է, ալ սերիչ որսն բարի
պիտի լինի. նա իւր բարեաց մէջ չը
պիտի զուարճանայ» :

Յաճախ կրկնուած՝ բայց անխել
մտացած է ոս դարերու փարձովն ու
աստուածային յայտնութեամբն ստու-
գուած ճշմարտութիւնը թէ — բնու-
թեան օրէնք կայ. թէ այս օրինաց

դէմ մեղանշողը անպատիւ չը մնար .
և թէ ամեն մեղաց պատուհասն իւր
մէջն է — :

Աստուած ամենաբարին իւր ան-
հուն իմաստութեամբը տիեզերքն ըս-
տեղծելով բոլոր արարածոց հաստա-
տութիւնը, տեւողութիւնը, չարժուժը
և տեսակի փոփոխութիւնն անյեղի օ-
րինաց վերայ խարսխեց . որ կըսուի
բնութեան օրէնք . այս բնութեան օ-
րէնքը անսղոքելի է, կոյր է նա և խուլ .
իւր տրամադրութեան դէմ մեղանշա-
ղին հետ խիստ արդարութեամբ կը
վարուի և ներել չ'գիտէր : Բնութեան
օրինաց մէջ ամեն մեղք կամ յանցանք
իւր պատիժն ունի, զոր մեքենաբար
կը գործադրէ ամեն անոնց վերայ, որք
նորա օրինաց դէմ մեղանշելու հաճոյ-
քը կ'զգան. և պատժոյ այս գործադր-
ութիւնը թէ արդարութիւն է և թէ
գթութիւն . արդարութիւն է, որով
ուղղութիւն կը պահուի . գթութիւն
է որով կը կամի որ մարդիկ բարի լինին
և ստոյգ երջանկութիւն վայելեն : Տես
ինչպէս կը բացատրէ իմաստունը .
«Ո՛ր Տէ՛ր որքան բարի և անոյշ է քու
հոգիդ ամենուն վերայ, որ յանցա-
ւորները քիչ քիչ կը յանդիմանես եւ
ինչ բանով որ կը մեղանշեն, անոնցմով
աղղարարութիւն ընելով կը խրատես
որպէս զի չարիքէ ազատելով հաւա-
տան քեզ տէր . քանզի ինչ բանով որ
մեղանշէ մէկը, անով ալ պիտի տանջու-
ւի» : Այս խօսքերուն ճշմարտութեան
այն ատեն հաստ և լինիմք, երբ քըն-
նող ուշադրութիւն մի դարձնեմք բո-
լոր մօլորներու վրայ, որք իրենց ան-
տանձ կիրքերն իբրեւ սիրելի առարկա-
ներ կը գգուեն և իբրեւ մէն մի կուռ-
քեր կը պաշտեն զանոնք, այն ատեն
պիտի տեսնեմք որ նոյն սիրած առար-
կաներովն իսկ կը տանջուին հանապաղ .
և այս տանջանքը հեշտալի կը թուի ի

բենց, քանզի կաթողինս կը սիրեն իրենց անյշիկ կենաց անգութ գահի՝ ճը և չեն ուզեր բաժնուիլ անկէ :

Ագահը ինչք գիղելու ջանկութեամբ կը կորուսանէ հաւատարմութիւնը . ճշմարտութեամբութիւնը և արգարութիւնը (քանզի մէկ մոլութեան հետ արդէն լծորդուած կը լինին ուրիշ շատ մի մոլութիւնք) , և այս ա մենուն տեղ սոցա ներհակները գալով կը վանեն նորա մէջէն որտի և մտաց խաղաղութիւնը , խղճի հանգարտութիւնը եւ հանգիստ քունը . ողորմելին ոչ միայն չարաչար կը տանջուի իւր փափաքը լեցնելու , որ լենայլք չունի , այլ նաեւ առաւել եւս կը տանջուի կը մտածէ և անհանգիստ կը լինի գիշեր և ցերեկ իւր դիզած ճոխութիւնն անկորուստ պահելու համար , զոր և չէ կարող վայելել : Իսկ եթէ դիպուածաւ կամ անդգու շուրթեմբ իւր անգութ շեղակոյտէն բան մի կարուէի , ալ անկարող լինի է յայնժամ իւր վիշտն ու տրտմութիւնը , հոգն ու ցաւը , որք երբեմն այնքան կը զորանան որ յիմար , ջնորած և կատաղի կ'ընեն Ոյսպէս են ահա ամեն մոլութիւնք զորս կը պաշտեն մարդիկ և կը հեշտանան ի նոսր ի չարաչար տանջանա անձին և ի ցաւ : Ի՞նչպէս որ կ'ասէ Սենեկայ . « Գործուած չարիքներուն ա մենամեծ պատժը նոյն իսկ չարագործութիւնն է . և խղճմտանքէն տանջուող ամենէն ծանր պատուհասը կը բաշէ » :

Յիմարութեան պտուղ են մոլութիւնք , որ բիշէն սխեւով կաճին ու կը բաղմանան յաճախ կրկնութեամբ և ունակութեամբ . որք չեն կորող ուրիշ բան մի տալ , բաց ի մեծամեծ վնասներէ : Ուրեմն կրից անկարգութիւնն է մարդուս առողջութեան թշնամին , զոր հաստատելու համար

կարծեմ երկար փաստերու եւ պատճառաբանութեանց կարօտ չեմք . բան զի ով որ մարդուս բնական կազմութեան որակաւթեանը հասու է , նա գիտէ անշուշտ թէ իւր գործարաններն ի՞նչ բանով կրնան շփոթիլ և իւր ներքին հիւթոց հաւատարակը առութիւնը գլխաւորապէս ինչով կրնայ կորսուիլ :

Այն արդարեւ հիւանդութեանց արտաքին շատ պատճառներ որք կարող են մեծամեծ վնասներ տալ . ինչպէս ցուրտը , տաքը , ապակահած օդը , կերակրոց անյարմարութիւնը եւ ուրիշ շատ անդգու շուրթեմբութիւններ . բայց երբ կիրքերը կանոնաւորուած ու չափաւորուած են , երբ մարդ բարեխառն ու ժուժկալ կեանք վարելու սովորած է ի մանկութենէ , այն արտաքին պատճառները շատ անգամ մեծ ներգործութիւն մի չեն կարող ընել , և կամ պարզ աւ դիւրին դարմաններով նոցա պատճառած վիշտերը փութով կան հետանան , իսկ բարոյական պատճառներու , կրից եւ մոլութեանց աղղեցութիւնը խիստ դժնդակ է : Արից պտուղն եղող ախտերը դժուարաբոյժ են և երբեմն իսկ անդարմանելի . և այս առհասարակ ամեն կիրքերու և մոլութեանց բնութիւնն է :

Շուայտութիւնը , արբեցութիւնը , գեղեսութիւնը , փափկութիւնը , մանաւանդ հեշտախառնութիւնը և այլն մահաբեր ժանտախտներ են , այլ և այն պիտի կուռքեր են որ իրենց անձնատուր եզող և զիրենք պաշտող ողորմելի յիմարները բերկրութեան և երջանկութեան խոստումով կը խաբեն եւ ծաղկասփիւռ զուարճալի ճանապարհներ յոյց տալով մացառներու և առապարներու մէջ կը ձգեն . և ամեն կողմերնին չարաչար կը վիրաւորեն , որոց սպին անձնելի կը մնայ մինչեւ յմահ :

Մարդու և կենաց միտքով թշնամի, նորա կողմն թե անգիցի չէնք խանդ պարզ, նորա կենաց քաղցրութիւնը այնչափ գառնապնդ ուրիշ բան չուի, բայց միայն իւր անասն թողած կիրքերը և զգայական բերկրութեանց անձնատուր լինելը:

Եթէ գիտնային մարդիկ թէ վա՛ւայ ցանկութիւնը ինչ կոտորածները բո՛ւ՛ է եւ սակաւին ամեն օր կրնէ. սգիտի ոտկային անկէ. Եթէ տեսնէին այն խեղճ դահերը սրբ իբրեւ աջակէզներ կենդանոյն կը սաշորին ցանկութեան կրակին մէջ և հագւալ ու մարմնով չարաչար կը զոհուին զողեր Ագիւրող խեղճին, զգուանօք պիտի հեռանային անկէ. Եթէ զգային, մանաւանդ մոնկաւնք, սրտանիք և երիտասարդք թէ իրենց փափակ մարմնը վշտայրնող և իբր խորշակահար խաւրով և իրենց սիրուն գեղեցկութիւնն ու կայտաութիւնը եղծանող և իրենց կրթմնն ու զօրութիւնը ջրատող եւ բնադարձանդն է այդ անգու թ հեշտախտութիւնը, թունաւոր օձէ փախելու պէս սկիզբէն սարսափով պիտի հեռանային անկէ, որուն տգիտութեամբ իրենց անձը կ'ընծայեն նախ իբր սիրուն բարեկամի, յետոյ կը լինին յօժաւրակամ տաշտօնեայ եւ անձնանուէր ծառայ, կարծելով որ ուղած ատենին կրնան քաշուիլ զերծանիլ. հուսի ապա շղթայակալ գերի կը դառնան որ և ալ չեն կարող գիւրութեամբ ճողալ իր նորա անգութ ճիրաններէն: Ո՞վ կրնայ ուրանայլ զայս. — Գիտեմ, անգիտորձ պատանի, դու յանձնապատուութեամբ կուրանաս. քանզի սակաւին նորա կեղերութիւն չես զգացած, բայց մինչեւ զգալը կորուստդ մեծ պիտի լինի. իրողութիւնը և բազմաց վերայ տեսնուած ամեն օրեայ փորձերը և անխաղիչ նշանները կը հաստատեն

այս ամենուն ճշմարտութիւնը, ուսով աղոյ օրինակը թող քեզ խրատ լինի և մի համարձակեր այսպիսի դառն փորձ մի քու վերադ ալ տեսնել. « Խեղացի մարդը ուրիշին կրած վնասէն խրատ կ'առնու. իսկ անխելքը իւր շատ անգամ կրած վնասովն ալ չը խրատուիր. կ'ըսէ իմաստասէր մի. ուրեմն անխելք մի լինիր. կանուխէն, քու խիստ փոքր հասակէդ միշտ բարութեան ու սրբութեան մէջ վարժեցնելու ջանայ. Անեկայ կ'ըսէ, « Խիստ օգտակար է մանկանց որ շատ կանուխ բարիքն մէջ կը թուին », նայն հեղինակը ուրիշ տեղ մ' ալ այսպէս կը խօսի. « Աւելի համարձակ կ'ըսեմ ու կը վրայեմ, որ առաքնութիւն չունեցողը չէ կարող բերկրալի կենաց հասնելու յաջողութիւն գտնել »:

Այլ աւանդ ձեր հասակն այնպիսի հասակ մ' է, որ մարդ կը շուարի ձեզ հետ խօսած ատեն: Դուք չէք ուզեր համարել, որ արդէն գերի եղած էք ձեր մէկ ժողութեան և գարշելի սովորութեան. դուք զձեզ ազատ կը կարծէք, եղբարք իմ և որդեակք, և տակաւին իր համարձակիք զձեզ խրատողն անարգել, նորա դէմ զձեզ արդարացնելու համար փաստաբանութիւն բնէ. և ձեր խրատիչն անհամեմատ հաւմարել կամ սուտ հանելու աշխատիլ: Սակայն այդ եւս նայն ախարհ բնութիւնն է. այդ այնպիսի ճիւղ մի է, որով, ինչ՞՞ գերի, արդարանալ ուղած ատենդ կը մատնուիս, ողորմելի, ամեն որ կը ճանաչէ զքեզ և կը տեսնէ աննրբեւ քու թշուառութիւնդ, բայց միայն դու ես որ զքեզ և քու աղետալի վիճակդ չես տեսնէր. քանզի արդէն դու քու տերդ չես, յանձնած ես քու սիրտդ կամքդ ու միտքդ այն բանին զոր քու բերկրանքդ ու տեւական երջանկութիւնդ կը համարիս և ահա այս

է. քու ցնորեալ յիմարութեանդ առաջին կէտը. — Ո՛չ, ես յիմար չեմ, շատ բան գիտեմ, շատ բանի խելք կրհառ ցընեմ, ես խելացի եմ. — Իրաւունք ունիս գիտեմ շատ բան ուսած ես. բայց լո՛ւ է Յիսուս Քրիստոսին, « Ի՛նչ օգուտ է բոլոր աշխարհը շահիլ և իւր անձը սուժել »: Մտիկ ըրէ իմաստաւօրին ալ. « Ի՛նչ պարծանք է, կ'ըսէ, բոլոր արտաքին ու երկնային բաները գիտնալ և իւր անձը չը ծաննալ, ի՛նչ պատիւ կրնայ համարուիլ գիտութիւն ներով լեցուիլ եւ առաքինութեամբ դատարկ մնալ, ի՛նչ է մղի գիտունը, եթէ ոչ գիրք չարկող էջ »: Հապտ Սե. նեկային ի՛նչ պիտի ըսես երբ համարձակ երեսդ զարնէ յիմարութիւնդ ըսելով, « Ես բնաւ իմաստուն չեմ ըսեր անոր, որուն բան մի կ'իշխէ: Եւր մնաց որ հեշդատուութիւնն իշխէ »: Այս խոհական իմաստասէրը ուրիշ տեղ մի եւս սա իմաստալից խօսքը կ'ընէ. « Տախանքը խելագարութիւն մ'է, կ'ըսէ, որ ծովէն լողալով կ'անցնի, որ մանկանց շատերը կը նեղքինայնէ, և որով կ'ինը մահն արհամարհելով իւր ամուսնոյն սրոյն դէմ դնելու կը յանդգնի »: Այսպիսի կրիւք վարակուող մի կը նշանակէ որ մտօք ալ առողջ չէ, քանզի ընտրութիւնն ու դատումը խանգարուած է. « Առանց առողջութեան երջանիկ չէ մէկը, և առողջ չէ այն մարդը, որում կարի մնասեկար բաները՝ խիստ լուս և օգտակար բաներու պէս յանկալի են »:

Արդ՝ ի՛նչ և ի՛յէ կիրքով մանաւանդ վաճառու ցանկութեամբ և անհամեստ խորհրդով վարակեալ անձը ճիշտ այս պէս է: Հիւանդ է բայց առողջ կրկարձէ, դէմքը խամրած, թոշնած ու գեղը ղած է, սակայն ինք զինք գեղադէմ կը աննէ և երբեմն այսերը բուքով կուռնցնէ, իւր ձեռքը կը շօժէ և ինքզինք

գեր համարելով կը խորէ, և իւր ցանկալեցն սիրելի լինել երեսեկայեւով կը բերկրի. և ահա այս բերկրութիւնն է իւր բովանդակ երջանկութիւնը և այս ծայրայեղ յիմարութիւնն է իւր իմաստութիւնը: Ստափիկ ցանկութիւն մղեալ է նա և աակաւին իւր անձն ու գիտող աչքերը կուղէ խաբել թէ ինք բնաւ սիրաց կամ հեշտախառութեան անձնատուր եղած չէ. դու որչափ ճշգրիտ նկարագրես և և աղացուցանես իւր ակափն վատթարութիւնը և մնասակարութիւնը նա ինքզինք ազատ կը համարի անկէ և ինքն ալ քեզ հետ կը նախատէ զայն և կ'անարգէ. բայց ի՛նչ ծածուկ մղեպնութեամբ կը մղուի աւնոր և յամենայն սրտէ կը պաշտէ զայն, որով որ յառուր կը հալի ու կը մաշի, զանազան հիւանդութեանց կենթարկի, ստամոքսի տկարութենէն կամ ողնաշարի նեխութենէն շունչը այնպէս կը գարշահատի, որ մարդ կը զգուի մօտը կենալու. ուղարմէին տակաւին կէնաց քաղցրութիւնը չը վայելած՝ մահուան առկանին մէջ կը բռնուի և աւնոր դառնութիւնները աակաւ տօտակաւ գդալ կը սկսի:

Յայտնի է ուրեմն որ մղինմանաւանդ հեշտասէր վաճառուր որ և իցէ կերպիւ առողջ չէ, խիստ հիւանդ է նա մտօք հոգւով և մարմնով, հետեւաբար աւերքանիկ, քանզի ինչպէս ըսինք իւր բովանդակ երանութիւնը կը կայանայ իւր մղութիւնն հաճեցնելուն, և իւր մեղատեղեցն սիրելի լինելուն մէջ զորս որ մի չարաչար պիտի ատէ: Այսպիսի մի անմիջական եւ խիստ դարմանեւրու կարօտ է, ոչ միայն նախախնայ, այլ աւելի բարոյական խնամոց և դարմաններու պէտք ունի. քանզի իւր բոլոր հիւանդութեանց պատճառը բարոյական է, այլ աւանդ, որ շատ անգամ ուղարմէի թշուառը կը դնուի

բարոյական խնամատարութենէ և մի
միայն նիւթական գեղերով կը դար-
ժանուի. և այն ուրիշ բանի համար չէ,
եթէ ոչ ալ աւելի մնութեանց մէջ
ընկղմելով հեշտանալու համար, որով
հոսկ ու բնմն այնպիսի ժամանակ՝ այն
պէս հիւանդութեան մի կենթարկի,
որոյ առողջութիւնը գրեթէ անհնար
կը լինի: Այնուհետեւ կ'ըստին զանա-
զան ակտիւ, խիժից և մարմանջմանց
մէջ տանջուիլ ու տաղնադիլ. բոլոր
դժբաղդարար չեն համարձակիր իրենց
ցաւոց պատճառն իւրեանց մնութիւ-
նը համարիլ, այլ ընդհակառակն թիւր
ու ցաւալի դատողութեամբ իրենք զի-
բենք այն վշտերը կրելու անարժան կը
համարին իրր թէ բնաւ իղենք պատ-
ճառ չեն անոնց: Մերթ օգերն ու կը
լիման առիթ կը գտնեն մերթ սնուն-
դը, ու կերակուրը. երբեմն զբաղ-
մունքը կամ ուսումնասիրական աշ-
խատանքը, (որ շատ անգամ պէտք
եղածին չտի ալ չեն աշխատիր), և եր-
բեմն իրենց հաճոյքներէն զրկուիլը,
և այլ ստանց նման շատ մի արտաքին,
երկրորդական և խիստ հեռաւոր պատ-
ճառներ կը հայթայթեն, որպէս զի ի-
րենց յանցաւոր լինելը չը խոտաւա-
նին. բնաւ չեն ուղիւ մտնենալ իրենց
ցաւոց և հիւանդութեանց իսկական
պատճառին, որպէս զի չըտոխպուն
հրաժարիլ անկէ, մինչեւ անգամ զայն
իրենց ցոյց տուող և և այն աղետալի
թշուառութեանց պատճառն 'ի յայտ
ածող բարեկամի մը դէմ ատելութիւն
կը վարուին. իսկոյն կը խռովին, լսել
անգամ չեն ուղիւ, կը ժխտեն ու կու-
րանան. և զըտարտութիւն համարե-
լով կը մեղադրեն խրատիչը, թէ ին-
չու արդեօք այնպիսի բերկրանքէ մի
զոկել կուզէ զիրենք. բերկրանք մի, յո-
րում որչափ յաճախեն, այնչափ կը
վատթարանան, կը Լքանին, կը թու-

նան, կը յուսահատին և այս յուսա-
հատութիւնը շատ անգամ կոտորու-
թեան կը տանի զիրենք, որով կրտսին
արհամարհել ամեն նուիրական զգա-
ցումն ու պարտաւորութիւնը:

Կանխանին նոքա այնուհետեւ ըս-
տրիւթեան տակ և իրենց գերութեան
զղթայն ամենօրեայ կրկնութեամբ, ու
նակութեան կուսով կամապաշտու-
թեան սաղին վերայ դարբնելով կրտս
ուարացնեն և անլուծանելի կ'ընեն:
«Անտանձ հեշտաւորութեան ոլէս ա-
ռողջութեան վնասող բան չը կայ...»
և որ և իցէ հեշտութիւն մարդուս
միտքն ու մարմինը կը ակարացնէ, Բ-
սաւ Իմաստունն մի:

Բայց ինչ հարկ ասկէ անկէ փաստ
ու վկայութիւն մուրալու. դուք ձեր
վերայ նայեցէք, եղբայր իմ և որդեա-
կըք, զձեզ անաչառ քննեցէք. ձեր
ճշմարիտ բարիքն ու զոդ բարեկամնիդ
ճանչէք և անոր անապէք, անկեղծ
եղիք, ուղիղը խստալիմանեցէք, բարի
խրատներն ու յանդիմանութիւններն
սիրով ընդունելով երկխաղածութեամբ
հնազանդեցէք անոնց և արիւթութեամբ
կատարեցէք զանոնք. որոց արդիւնքը
պիտի համարէ զձեզ որ ձեր մեծամեծ
թշուառութեան առիթը ձեր մնութ-
թիւններն ու ձեր կիրքերը փայտայտլ
անմիտ ու չար ընկերներն են, որոցմէ
փախչիլն ալ մեծ արիւթութիւն է:

Զձեզ քննեցէք կ'ըսեմ, քանզի ա-
հա տեսէք որ դուք դեռ մանուկ էք
և ինչու թոյններ էք. ինչու խորշո-
մած է ձեր դէմքերը. ինչու անժամա-
նակ ձեր նուրը և փափուկ ձայները
այլանդակեր ու կաշտայներ են. ինչու
յաճախակի հիւանդութեանց կենդար-
կիք, «Քանզի բարի վարուց հետեւու-
թիւնն է առողջութիւնը» . ինչու ա-
ռողջութիւն գտնելու համար կոտոր-
կը լինիք դառն և զղուելի դեղերու:

քանցի այդ անմեղութեան հասակէն սկսած էք մեղանչել, կ'երեւի թէ մեզաւոր ժողովրդեան համար Աստուծոյ սարսաղացած դառնութեան ջուր խլմելը ձեր վերայ ալ կը կատարուի: Զեր հասակը առողջութեան, զորաւոր աճման և գեղեցկութեան հասակ է, ինչո՞ւն այդպէս եղծուած ու ակարացած էք. — մեղաց հետեւութիւնն է այդ. «Մեղաց վարձքը մահն է ու կ'ըսէ Առաքեալը, և հիւանդութիւնք մահուան առաջնորդներն են, որ առ սակաւ սակաւ մաշելով կը հասնեն հանութիւն ոչ գեղ կայ և ոչ ալ անկէ դառնալ կարելի է»:

Յզբարք իմ՝ դուք սրտանի էք, դուք երիտասարդ էք, քաղցր պէտք է լինի ձեր կեանքը, ինչո՞ւ տարածամ դառնացուցած էք զայն. ինչո՞ւ այդ կենդանութիւն ցոյցող ձեր սիրուն աչքերը մարմնած եւ խոռոչացած են, այդ ի՞նչ արտաքին կարգի նիհարութիւն է, զրուամած ծերերու պէս ինչո՞ւ կը գեղեցիկ և ձեր անդամները կը դողան, ո՞ւր է ձեր բնական կորովը, (մի խաբուիք կատաղութիւնք կ'ըսով չէ). ո՞հ, ամա՛ս, ինչո՞ւ այդպէս շուտով և անօգուտ կը կորուսանէք այդ անցողգական սրտգեւեները որ ձեր ջրնորհքն ու փառքն են, որ ձեր կենաց պահպանութեան գործիքն ու պարծանքն են:

Անշուշտ դուք յանցաւորներ էք, ոչ այլ և այլ խօսքերով, ոչ սրտաճառաբանութեամբ, ոչ փախչելով եւ ոչ թաքցելով կրնաք արդարանալ ու ազատիլ: Դուք յանցաւոր էք ձեր անձին դէմ, որոյ կարողութիւնները փոխանակ զարգացներու ու զորացներով ձեզ և ազգի մարդկան օգուտ գործելու, յանպէտս վստահած փրձացուցած եւ ձեր զգայարաններն անպիտանացուցած էք:

Դուք յանցաւոր էք Աստուծոյ Առաքանտմութեան դէմ, որ ձեր ճշմարիտ երջանկութեան համար ամեն բան սրտգեւած է, բայց դուք զանոնք առանց օրէնքի, առանց ժամանակի, առանց կարեւորութեան, անխափ եւ անօգուտ կը վատնէք, չարաչար դործածելով նորա անփոխարինելի պարգեւները. արհամարհելով սուրբի սակկառնութիւն նորա կենսաւետ պատուէրները. և փոխանակ կեանք ոտանալու համար նմա ծառայելու, ձեր մոլոր հաճոյից համար կանարգէք ու կը թութափէք նորա քաղցր լուծը՝ որ զձեզ կուղղէ դէպ ի ճշմարիտ ազատութիւն եւ յերջանկութիւն. ու կը ծառայէք մեղաց և մուլութեանց որք կ'առաջնորդեն յեղծումն և յապականութիւն:

Դուք յանցաւոր էք նաեւ բնութեան օրինաց դէմ, որ չէ սահմանած ձեզ համար հիւանդութիւն, խեղութիւն, կուրութիւն, խլութիւն, զոգոթնութիւն և ոչ իսկ մահ, այլ այս ու մենք նորա օրինաց զանցանալութեան և ընդդէմ գործելուն հետեւութիւնն է:

Դուք յանցաւոր էք բովանդակ մարդկութեան դէմ ալ, որոյ մէն մի անգամները կը կաղմէք և որ ձեր գործունէութեան կարօտ է և ձեզմէ մեծամեծ օգնութիւններ կը սպասէ. իսկ դուք այժմէն ապիկար, ձեր անձին իսկ անօգուտ և բեռն էք աշխարհի և աաղուկութիւն պիտի լինիք մարդկութեան:

Աւելի ցաւալին բսեմ, դուք յանցաւոր էք և ես ձեր անգագոյ սերունդոյ, ձեր զաւկներուն դէմ, որոյ թշուառութիւնք այժմէն դուք ինքնին կը պատրաստէք, և որոյ գալիք ցաւոյ և աղէտից վերայ ձեր սիրան ալ պիտի մորմնի. թէ ձեր և թէ ձեր սերունդոյ, որդւոյ և թառանց կեանքը պիտի դառնանայ, և ընտանեկան կենաց

քաղցրիկ խաղաղութիւնը պիտի վեր-
դառնա: Հասրա ուր թողութիւն աստուա-
ծային վատաց զրկումը և յաւիտեանա-
կան դատապարտութիւնը, որ Աստու-
ծոյ օրինաց չը հնազանդողներուն բա-
ժինն է. ո՛հ, ի՛նչ ազդու է Առաքելոյն
սա խօսքը թէ, «Յանկութիւնը կանց-
նի բոցը որդր չը մեռնիր և կրակը չը
մարիր:» Արդարեւ մարմնոյ բոցոր
ցանկութիւններն ու բողոքանքները օր
մի կը գայ որ կ'անցնին, կիգբերը կը
թուլանան ու կը զիջանին, հաճոյքնե-
րը կը փոխուին ու կ'անարգուին, օր
կը գայ, որ պիտի ըսէր թէ՝ «Ոչ են
կամք իմ 'ի դոսա» Բայց օրինաց և
բարոյականի խօսքերու ազդեցութիւ-
նը, աստուածային յայտնութեան ճշ-
մարտութիւնները և խեղճմտանաց վը-
կացութիւնը մէն մի անմահ սրգեր ան-
դադար պիտի կեղեքեն և անսպառ
օղակի կրծեն. ապաշաւանաց դպցման
բոցը և անցեալ չորեաց անգուլ յի-
շատակութեան անշէջ հուրը շարու-
նակ պիտի տոչորէ թշուառ հոգին.
քանզի մարդուս կենաց օրերուն մէջ
յիշողութեան մէջ մտած բան մի չի կայ
որ մոքէն խորաւ ելնէ. պիտի գայ օր
մի որ խիստ յառակ ու պայծառ ամեն
բան պիտի յիշէ. ուրեմն մարդ փոքր
հասակէն մեծ ցանքով վարժելու է
իւր յիշողութիւնը սուրբ, ընտիր, բա-
րի և աստուածային տեսիլներով, խոր
խուրդներով և գործքերով լեցնել.
քան թէ զաղիր ու աղակզի յիշատակ-
ներով. սակայն մարդ ինչով կրնայ զայս
ընել, եթէ ոչ գիշեր ու ցերեկ Աստու-
ծոյ օրինաց վերայ խորհելով, զանոնք
քննելով և նոցա հնազանդելով: Պէտք
չէ բնաւ ներել որ մեր քով մեղան-
չական խօսքեր լինին, և անսուրբ խոր-
հրդոց պէտք չէ երբեք տեղի տալ որ
մեր մտաց մէջ մուտ գանեն ու մեր
խորհուրդները գրաւեն. քանզի եթէ

անգամ մի թոյլ տամք մէկ մոլեկան
խորհրդոյ որ սպրդի ներս մտնէ անկէ
վերջ հաղարաւորներն ներս կը թափին
ու կ'աւաճնորդեն գործնական մոլու-
թեանց և արգելք կը դառնան բա-
րութեան օթեւան լինելու, վասն զի
«Թիւր խորհուրդներն զմարդ Աս-
տուծմէ կը զատեն . . . և չար անձին
մէջ ու մեղքով վարուող մարմնոյ մէջ
խմատութիւն չը մտնէր ու չը բնա-
կիր»:

Հայոց մատաղատունի սերունդ,
աղգին ասպագայ յայտեր, ի՛նչ է սոց-
ձեր արմատը կրծող և կենսական հիւ-
թը ծծող որդր, որ ձեր աղատ ու
կանանաւոր աճումը եւ անարատ ու
յուշիկ զարգացումը կ'արդիւնէ և կը
շփոթէ, որ ձեր սիրուն վայելքութիւնը
կ'եղծանէ և ձեր սիրոյ պատուները
վաղաթառամ կը թոթափէ, որ ձեր
պաշտօնը զորութիւնը կըսպառէ և
զձեզ յամենայնի անպիտան կ'ընէ:

— Այդ ձեր ձեռքերն ու մերու-
թիւններն են, սոց ձեր հեշտափա-
տութիւնն ու վախաշ ցանկութիւննե-
րն են, որոյ վերայ խորհիւն անգամ
հալ ու մաշ կ'ընէ, կը չորցնէ ու կը
մախք կը դարձնէ ձեր հրաշակերտ
կաղմութիւնը և հիւանդութեանց բը-
նակորան կ'ընէ, ուր մնաց հապա որ
այդ կրից թեւադրութեանց գործով
ալ հեանելք ինչ և իցէ միջոցներով
զարս ձեր յիմարութիւնը, ցնորբը և
չար ընկերներու խորհուրդները ձեզ
կը թեւադրեն: Սիրուն որդեակք, կատ-
ղած գաղանէ փախչելու պէս խոյս տը-
ւէք ատանցմէ, դոքա ձեր բարեկամնե-
րը չեն, «Բարեկամ մի, կ'ըսէ իմաս-
տասէրը, շատ աղէկ կուղէ մեր առա-
քինութիւններուն օգնել բայց ոչ թէ
մեր մոլութիւններուն, զմեզ ետ կը
կեցնէ նաև այն ամեն բաներէն որ վա-
յելուչ եղածին հակառակն են, և թէ

որ չի կրնայ զմեզ համոզել, կ'ըսէ, դու չես կարող զիս միանգամայն շողաքորթ ու բարեկամ ունենալ. սէտք է օգնել բարեկամին անոր գործքերուն մէջ, բայց չէ թէ անոր յանցանքներուն մէջ տը :

(Շարունակութիւն)

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԱՆՑ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 7.)

() Բնական համար, երբ մայր մը իւր զուակի բնական հաճոյքը լեցնելուն համար ծաղկոյ կ'իջնէ՝ իւր գտարիկի ձեռքէն բռնած վարդ մի կամ շուշան մը կը կրորէ իւր զուակի վարդանման ճակտին զարդ մը աւելցնելու համար, անոր վարսերու, անոր խաբոբիկ մոզերու մէջ դնելու ատեն, ըսէ իւր սիրելի աղջկան տէս իմ սիրուն զուակս այս ծաղիկը ի՞նչ ազնիւ հոտ ունի ու դոյն, և ի՞նչ զարմանալի է, թէ որ մենք ուղենք այսպէս մէկ հատ շինել, նախ տարիներ պէտք է. երկրորդ թէ որ նմանցները հոտ կը պակսի, կամ անոր դոյն, թող անոր բնական կենդանութիւն, որ եթէ մէկը յանգչի ընեմ ըսելով յիմար կը լինի. այս գեղեցիկ վարդը ո՞վ է շինել, ուրեմն իմ ազնիւ աղջիկ ըսէ տեսնեմ, թէ որ չես գիտեր սորու ցնեմքեզի Վստեղ մօր սքանչելի աստուածախօսութեան սահման կրնդարձակի, կրնայ ըսել երկիւղած խօսքերով, թէ այն Վստուած, որ զիս և զքեզ ստեղծել է, զի մենք ասկէ քառասուն տարի առաջ չկայինք, ինչպէս որ այսօր կանք, ու դու սիրուն աղջիկս ասկէ վեց տարի առաջ ո՞չ կայիր և ոչ կը տեսնուէիր, այն երկնքի Վստուած,

որ զիս զքեզ և այս բովանդակ աշքի և մտայ տակ խնայու բաները ստեղծել է, ու սիրելի մօր մը նման մեր վայ խնամք ունի, թէ որ անոր խնամք մէկ ժամ մէր վրայէն սրակոխ, խկոյն կ'ոչնանամք, այսինքն կ'ըլլամք ինչ որ առաջ չէինք, դու որ ինձ համար կենդանի վարդիմն ես կամ շուշան այն մեծ Վստուծոյ ձեռքէն ելած ես, կը տեսնես այս վարդը այս վարդի հոտ բոլոր մարդիկ ժողովին մէկ տեղ, երբ նա չիտայ անկարելի է որ տան, ասոր այս սիրուն դոյն, որ քու այտերէն ալ գեղեցիկ է, Վստուած է դրեր անոր վրայ, գիտես աղջիկս անոր մեծութիւն ու զօրութիւն, այս երկինք ու երկիր որ կը տեսնես սրբան մեծ է, անոր ձեռքին մէջն է, անոր խնամքով կը շարժին ու կը կենան, մեր իսկ սիրտը ու հոգին անոր ձեռքն է, նա մեղանէ, հեղութիւն, խոնարհութիւն, սէր և սուրբ երկիւղ կը պահանջէ, ու ան ալ մեզ համար. զի մենք այս ծաղկի պէս չենք, որ զմեզ վրդուծածի պէս ոչնչուեամք, մեր մէջ բան մի կայ, որ Վստուծոյ մեղի տրուած է որն ոչնչանալ չունի, զի մեռնիր ու չի պակսիր, այն բան մեր հոգին է, այն է որ զմեզ քարերէն, հողէն, ջուրէն, ծաղկէն, կովէն ու թռչուններէն կը տարբերէ, մենք որքան որ այս մարմնով, ուտելով ու խմելով կովին և ձիուն և ուրիշ կենդանեաց պէս ենք խօսքով ու մտքով անոնցմէ տարբեր, անոնք ուտելու քը նանալ մինակ գիտեն, իսկ մենք ուտելու եղանակն անգամ կը մտածենք որն մեր հոգիին արդիւնքն է :

Երբ իմ սիրելի աղջիկ, քիչ մի ևս մեծանաս ու դուն ալ ինձի պէս զուակ ունենաս, կը գիտնաս այն ատեն, թէ հոգին ի՞նչ է մեր մէջ և թէ նա ի՞նչու ոչնչանար ու չի մեռնիր, հիմա խօսքս Վստուծոյ վրայ է ու անոր ուղածն :